

Atención nutricional en situaciones de emergencia para niñas y niños menores de 5 años y mujeres gestantes y lactantes

Ayatawaa sunain anainjatüin nakuaippa na tepichikana motsoyunukana
jarrai'i juya'a jee jieyuirrua ipotnuu ottamusi achujetshi

Rotafolio para el Agente Comunitario y las Familias durante las visitas domiciliarias

**Sukuipa niyataya wayuu sulupuna mma wana súmaa
warraituin nau naa wayukanairrua**

unicef

Únete por la niñez
Painwaa pia'a nau naa tepichikana

Fondo de las Naciones Unidas para la Infancia-UNICEF
Sukuippa Tuu Makalirrua Painwaskat Suchirrua Tepichi-UNICEF

Miriam R. de Figueroa
Representante de UNICEF para Colombia
Shikipuu UNICEF suluu kolompiá

Viviana Limpias
Representante adjunta
Shikipuu ayatawaa

Coordinación editorial
Sukuippamajana akumaja'a
Sara Franky Calvo
Oficial de comunicación para el desarrollo
Sümajatuu alatirraa süpula anain shiyataya

Zandra Estupiñán
Consultora en Nutrición
Anajutt sau'u shiyataya

María del Pilar Rodríguez
Oficial de Protección Infantil
Área Protección y Acción Humanitaria
Sumajtuu aimajaa tepichiirrua
Aimajütt jee ayataluu sumaa wayuirrua

Adaptación pedagógica y comunicativa, concepto, diseño,
ilustración y producción.

Ekiirralawa sunain tepichi jee alatirra, soopunaa,
akumajaa, shiyataya jee awaimala.

Taller Creativo de Aleida Sánchez B. Ltda.
Ayatawaa sünain akumajaa sutüma Aleida Sánchez B. Ltda.
www.tallercreativoaleida.com.co

Bibiana Alturo M.

Zamara Zambrano S.

Aleida Sánchez B.

Germán Mariño
Asesoría pedagógica y redacción de textos
Alooishii sukuippa ayatawaa jee ashajülii karralouta

Jorge Camacho Velásquez
Redacción, adaptación pedagógica y edición de contenidos
Ashajülii, ekiirralawa sünain tepichii jee anoutiili ashajushi

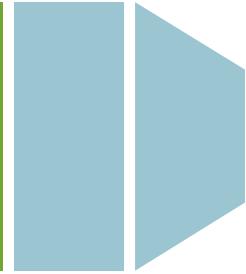
Libardo Pushaina Epiayu y Carlos Manuel Pushaina
Traducción del español al wayuunaiki
Alatiruushi Sünainmüün Wayuunaiki Nutuma

Luis Durán
Ilustración original
Shiyatiyya shimuinskat

Palajatkat ashajuushi
400 shipapa'a
Agosto de 2013

Índice - Suttiaá

Saludo A'naliaa			
	1	Lactancia materna <i>Achuje' era</i>	4
	2	Alimentación complementaria para niñas y niños entre 6 meses y 2 años <i>Na'a teepichikaana aaipiruakaa na kaashi otta na'a piamawaikana juyaaa eesü tü saakainjatkat tü neekuinkat</i>	6
	3	Lavado de manos <i>Olo'ojoya aja'apü</i>	8
	4	Agua segura, apta para consumo humano <i>Wuin ule'esü süpülaa süüsüín wayuu</i>	10
	5	Prevención y manejo de la diarrea y las enfermedades respiratorias en niñas y niños <i>Sukuaipainjaatuü wana'a sümaa ne'eijain jee wana'a sümaa shünülin naa tepichikana</i>	14
	4	Manejo de alimentos para las niñas y los niños más pequeños	16
	6	<i>Sukuaipa ne'eküin naa teepichikana motsoyuunnukana</i>	16
	7	Casa y entorno limpios y libre de riesgos <i>Uleinja'atü süütpüna tü minchikat otta'a nojolüinjaatuin ka'asa eewain aatümaa wayuu</i>	18
	8	Cuidados a mujeres gestantes y lactantes <i>Aimaajüninja'ana na'a jieyuuka'ana iiponnuka'ana otta na'a a'achüjetshikana a</i>	20
	9	Vacunación <i>Eitaanajaana anain wutia'a</i>	22
		Suplementación con micronutrientes	24
		Saakainjatkat neekuin naa tepichikana supulaa aanainjanain	24
		Alimento terapéutico <i>Eekülü aanainjatkat a'atuma na'a teepichikana</i>	25
		Despedida Aaputa'awa	26
			26

Saludo - Tasakün jia

Süka wane analut tasakain jia juchikua jetapün jumüin analut sau jiatain wanepia nama na wayuukana suchikeje jukalinja naa wayuukana sunain jamün tü nawainkalirua anakaja waraitui jia nepiya lupuna naa wayuu eree jamamain naa tepichikana anü wane karalouta akalinjuijanakat jia sunain tü jiatainkat.

Wana suma waraituin jia nepiyalupuna naa wayuukana anü kasa apünisü choujasü painrüinjatkat:

- 1.** Putujainjatü aü sumain jamün sukuipaa naa tepichikana jamamashikana, süpüla pukalinjünja nain waya müleka mujule süküaippa.
- 2.** Pikirrajuinjana naa wayuukana sünain jamüinjatüin nakaippa je wana sumajamamain naa tepichikana jee pükumajaleenjatü sükuippa namüin supula nojoluinjatüin tepichikanajamamain.
- 3.** Analaa jaraluin shintalü lo'otuin tü paiwakat soopuna tü ainakat ashajanakat sumain oukajawa tiankama.
- 4.** Jülüja pain tü ekutkat anouterrutkat esüü sukuainppa anakat supula shikünuin: wulee,weshii waima.

Sooto paintü eküt anainjatkat atuma naa tepichikana anain sukuinppa nekirria üleinjatü wanepianjatü, anain shiyawatia otta tü sakakalirrua süpüla pütüjainjatuin, juluja pain jamuin sain jia püsakirra sünain jamün süku'aippa.

Las prácticas prioritarias son: Annü tü o'ulakünajatkat paalajanaluü

- ◎ Achuje'eraa
- ◎ Saaka'injatkat ne'ekuin naa tepichikana aippiruainakana jüpa.
- ◎ O'olojowaa aajaapü wanepia.
- ◎ Wuin anasü süpüla süsün wayuu
- ◎ Sa'inmajianjatü otta sükuaipainjatü tü eijaawakat otta müsiaa tü shunuikat naanain na'a tepichikana.

Las otras prácticas clave son: Annü süpüshi tü oo'lakünajatkat:

- ◎ sukuipa neekuin naa tepichikana
- ◎ Minchii otta uleinjatuin sütpümaa
- ◎ Aa'imajüinjana na'a iiponükana ottanaa achuje'eshikana.
- ◎ Wutialuinjana.

Eerajawaa, asakira otta aapajaa shiayaa painjainjaka süpülaa anainjatuin tü oulakanuinjatkat., sükaa jamüin süpülaa anainjatuin tü oulakanuinjatkat, sükaa jamüin süpülapüna pütüjainjatü aa'u kasa alaatuin, süpülaa puchiyojanain naya. Juluujaa pain wanepia pütüjainjetuin saa'u kasa aa'ina alatuin palaajana. Süchikejee püsaakirra 'jamüsü' sünainjee tü namaakalü.

Shüchikeje püchiyajain, otta jülaakuin waanee kasa sunainjee tü juntakat anain naakapunaa naa wayuukana, pa'injaa wanee wanawaa namaa süpülaa muinjatuinya nainjuin süpusha tü pikiraajakat anaa'in naya.

Süchikejee püsaakirra süna'in tü pikiraajakalü anaain paalaa. Muleka shimuinre'eyaa anain shiaa.

Kiraamaata na'anain najünejee mulekaa shimuire'eyaa nainjain tü pülakakat napulerüa. Muleka nojoruleje nainja'n shia pütujaapa sa'u kasa'in mujushin namuin nanakajaa painjai süküipa shiküaa süpüla anainjatuin shiaa natümaa.

Müleka neinküleeyaa shiaa talaata piaa naamaa naa eeyukana otta naa waneirua, otta mmaleyya namuin, jinkuinpaleeje julaakajuin tü wuinkat nasün naa tepichichenkana, julaaka julaakajuin jusuin jiakana jupushua.

Eesü süpüla paayaatuin na'u naa wayuukana wuatuaa süpüla semanaa'kat otta kinceenarulejee pia.

Waanaa sumaa pa'ayaatuin na'u naa wayuukana kamane'emain piaa namuin, suulia mojujain nain, jamuinjatü sukuipa pütümaa tü karaloutakat.

Waanaa sumaa pa'ayaatuin na'u naa wayuukana pi'iyatuaa namuin tü kasa pasajainjatkot o'opünaa sünain tü laminakat.

Otta piayakat püshakiraa, otta piikirajaa naya. Otta müsiaa süpülaa pütujaijatuin main saü süpüshua tu püküjainjatkot namuin pünaalaa sünain tü karalouta nümu'injatkot chi aayatashi sumaa wayuu.

Cómo usar este rotafolio Jamuinjatü sukuipa pütüma tú karalou takat

Waanaa sumaa pa'ayaatuin naa wayuukana piiyata. Namuin tü laminakat.

Otta piayakat püsaakirra. otta piikirajaa mayaa. otta müsiaa süpülaa pütujaijatuin main sau süpüshua tu püküjainjatkot

namuin pünaalaa sünain tü karalouta nümuinjainjatkatchi aayatashi sumaa wayuu

1. Lactancia materna Achujerra

Observar - Errajawa

Muleka erre anashi pulerrua jüluja pain jamusu suchujerria tu eyukat jee jamuin nakuipa naa waneirrua süpushikana sopuna achujerra sutuma tuu eiyukat.

Preguntar - Asakirra

- ◎ ¿tuu eiyukat wanepias namajirra naa suchoinkana joucheikana?
- ◎ ¿Jerratua supulaa kaikat achujetnuin naa tepichikana joucheinkana jee piamañana juyaá?
- ◎ ¿achujashi nachirra etapaya ekut sunaiinmuin?
- ◎ ¿achujashi nachirra etapaya ekut sunaiinmuin?
- ◎ Nojoliu nachujerruin ¿jamusü kanainjekat?

Aconsejar - Achiawa

Sunainjee tuu pirrakat jee sunainjee tuu akujunakat painja supushi tuu achiawakat:

- ◎ Puchujerra yawalaa, anasuleya, muleka puchujerui eppa wanee orra sulatuin suchikeje jemeyuluin, wanepiesu shia sunainmurreya aipirrua kashi.

- ◎ Wanaa sumaa tuu achujerrakat eimalainjat tuu niikat, jimatuinjatü jee katsuinjat sain süpulaa.
- ◎ Wanaa sumaa puchujerruin yaulerruinjatuu sumaa (20 minuto) supulaa chií jouchonkai nusuinjachin chirrakat sumaleiwaya, suliaa miayasuin niaa, jee najaaleruin supushua shia waimaka akajana tuu katsuinjatkat atumaa nain.
- ◎ Nojoi pikarriun sükaa wanee kasaa jee pinajaya kasaa nuwarralu supulaa nikuin jee nikayakaii sain wanee kasaa chií jouchonkai tiairrua kanaisü ayulii, ayuija mechiaa chií jintuikai

Acordar - So'to a'in

Tuu painwakat wanesiaa sunajatkak achirrua makatka sain tuu achujerrakat jee tuu sukaiyakat

- ◎ ¿kasaa sainrrajatka tuu nikat supulaa suchujerruijatuin anaka akuaippa?
- ◎ ¿Kasaa wanee nayatainjatka naa waneirrua apushikana jee naa kepiakana suutpunaa supulaa tuu achujetsukat jimatajatuin, jee katsuinjatuin sain supulaa achujerra?

Sotoo ain mulekaa: tuu eiyukat nojotsu main waimaijatuin shiatain makatka sain asukaa, asajaa wuin, alujaa kasaa yujalujee, esa tiaa supushua nainrruatuu naa wanerrua supushikana supüla suchujerruijachin chi jouchonkai.

1. Lactancia materna Achujerra

2. Alimentación complementaria para niñas y niños entre 6 meses y 2 años

Naa teepichikana aippiruakana kaashi, otta na'a piamawaikana juyaa eesü tü neküinkat

Observar - Anajaa, e'rajawa

Mulekaa eejatulee piaa wanaa sumaa nekiuin naa tepichikana aippiruainakana kaashii otta naa

Piamawaikana juyaa, jamusü nanuiki naa eyukana, otta naa wayuukana eekai ee'im nee so'opüna tü ekukat nekawaikat

Preguntar - Asakiraa

- ◎ ¿Jeraatüaa süpülaa kaikat nekuinn ekülü wanejat súlia Tü nachirakat?
- ◎ ¿Kasa e külü nekakaa?
- ◎ ¿Jamüsü sa'injiyaa tü eekülü nekakat?
- ◎ ¿Jaraalü kapaalaka namuin?
- ◎ ¿Aayatshi achujainwanepia?

Aconsejar - Achiawaa

Süna'injee tü piruinppakat otta tü nakujuipakat müin naa wayuukana, anapaa wanesia saacajee tuirua pashaajayanjatkat namaa.

- ◎ Puttiraa sunain pikiruin chi joukai sa'u aippirüa kaashi, jee so'otoapain püchujeruin wanepia naa tepichikana.

- ◎ No'ojo püsirüi'in wu'in: tü puchiraakat eesü wüin saacaă tü cho'ujakat namuin naa tepichi kana otta müsiaă tü wüinkat yarütsü.
- ◎ Wanaa sumaa tü jintutkat otta chii jintuikai waanaa sumaa aippiruain juyaa ottüshi sünain eekaa eekülü katsa'a
- ◎ Püchujerruinjatuin paalajanaa piantüaa, apüni'itua süpula kaikat nekuinjanain katsaa paalirawali'injatuin shiaa sulü'u tazaa otta cucharat.
- ◎ So'u waneepaa juyan naa tepichikana eekuinjanaa, katsaa palirawalinjatuin, jaraitua süpülaa kaikat.
- ◎ Wanaa sumaa aa'in ja'un müin jülüja pain palaajanalülleyaa tü ne'ekuinkat naa tepichikana. sükaa jamuin choujasünanuin supulaa anainjanain naya, mi'oumatajanaa.

Acordar - So'oto a'in

So'oto pa'in wanepia wanna sumaa nottu'in naa tepichikana suna'in eekaa, pa'in ju'injatü sumaa anachon putumaa tü nekuinkat.

- ◎ Kasaa sainruinjatkat tü eyuklü süpülaa anainjatuin tü shikuinkat shichonni?
- ◎ ¿Jamüirajatü süpülaa naa waneirua wayuukana na'antiruin ekülü nekuinjatkat naa tepichikana?

So'oto ain wanepia: tü ekutkalü ne'ckuinjatkat na'a tepichikana, japüinjatü namuin sükaa suluu i'taa otta kucharaa.

2. Alimentación complementaria para niñas y niños entre 6 meses y 2 años

Naa teepichikana aippiruakana kaashi, otta na'a piamawaikana juyaa eesü tü neküinkat

Lactancia exclusiva de 0 a 6 meses

Püchujeruinjat nee sumuiwaa so'u aipirua kaashi.

Alimentación complementaria de 6 a 9 meses. Leche materna más papillas, sopas espesas y purés de frutas y verduras, sin sal y sin azúcar.

Pikiruinjat so'u aipirua kaashi Ekülü, püchujeruin, otta püsirachanjatü So'opaa, otta shuchon wunüu, no'ujolinjat chiima'in.

Alimentación complementaria de 9 a 12 meses. Leche materna más arroz, carne en pequeños trozos, Yuca, plátano, lentejas o frijoles, además de las papillas de frutas y verduras.

Pikiruinjat so'u aipirua kaashi Ekülü, püchujeruin, otta püsirachanjatü So'opaa, otta shuchon wunüu, no'ujolinjat chiima'in. Kaka 'injatü tü ne'ekuinkat, tü ekülü. Anainjatka atumaa nayaa so'u mekietsat Otta wanepaa juyaa, püchujeeru'in, otta Pikiruinjana asaalaa motsowai, platnaa, aa'i, Pitchushaa otta waneirua.

Alimentación complementaria después del primer año.
Leche materna más la alimentación de la familia.

Kakainjat tü ne'ekuinkat so'u waneepaa juyaa, otta Puchujerra sumaa pikiruinjanain naayaa. tüu ekutt jikajakt.

3. Lavado de manos Sülo'joyainjatü tü ajapukat

Observar - E'rajawaa

Waanaa sumaa no'olojoin najaapü naa wayuukana kasa pirakaa, otta jamüsü sukuipa natümaa.

Preguntar - Asakiraa

- ◎ ¿Jeraa tuwaa jülojoin jajapü süpülaa kaikat?
- ◎ ¿Joüjasü jülojoin tü jajapükalirua?
- ◎ ¿Jütüja aülü jamusu choujaka main jülojuinjatuin Tü japükat?

Aconsejar - Achiawaa

Sunainje tu piruipakat otta tü namüitpakat naa wayuukanaa, Jamüsü wulejatka tu ajapukat suka wuin otta shiipüna.

- ◎ Süpulapüna otta súchikejee süwanajanuin tü painñatkalirua
- ◎ Súchikejee o'onujo jee ashó'uja
- ◎ Súchikejee papa'ain kasa yaarütsu

- ◎ Süpulapüna painjün otta pu'utain tü ekü'utkat.
- ◎ Súchikejee pünapajuin.
- ◎ Pülajaa tü pajatpükat súchikejee pülojuin.

Acordar - So'oto a'in

Soto'o jain wanepia süküaipainjatkat sülo'joya pajapü.

- ◎ Kasaa eeka süpüla puwanajain süpüla wanepiajatuin o'lo'ojowa pujapü.
- ◎ ¿Kasa eeka supülaa süwanajain sülüu wanee mmaa süpüla uule'ijatuin wanepia naa wayuukana otta keisalain

Sotoo ain mulekaa: Naa wayuu alakajakanaa tü eku'kat alojoinjanaa na'ajapü wanepia. Naa wayuu alakajakanaa soü sikíi alojoinjanaa najapü süpulapünaa eeka.

3. Lavado de manos

Sülo'joyainjatü tü ajapukat

Manera correcta de lavarse las manos

Anainjatüin sülojoya tü ajapükalirua

Mójese las manos

Jabónelas hasta las muñecas. Frótelas entre sí, entre los dedos y debajo de las uñas durante 20 segundos

Pütolojoo main süpüshüa Tü pajapükalirua otta sülüpüna paatoü maaka piama shiiki se kunto'o

Enjuáguelas bien

Anaá pütüma sülakia

Séquelas con una toalla limpia

Posojoo süka tuwaya ülesü

Cuándo lavarse las manos

Jamuin sulojia ajapukat

Antes y después de cambiar los pañales

Süpülapüna otta süchikeje süwana janün tu naichakalirua.

Luego de toser, sonarse o estornudar

Süchikeje oonojo otta ashöuja

Después de tocar las basuras

Süchikejee apawaa arrutsu (wasurra)

Antes de preparar y servir los alimentos

Süpülapüna'a pülakajain otta pikuin

Después de usar el baño

Süchikeje ounapaja

4. Agua segura, apta para consumo humano

Wuin ule' esü süpüla süsün wayuu

Observar - Anajaa, e'rajawa

Kasa wuin pirraka nasuinqatkat Na'a püshikana süpüla anainjatüi

Preguntar - Asakirra

- ◎ ¿Jamüsü chojaka wasünjatuin wuin anasü?
- ◎ ¿Jalejeewat tü wuin wasünjinjatkat?
- ◎ ¿ainmajünüsün?
- ◎ ¿jamüsü sunajia jütüma?

Aconsejar - Achiawaa

Suninje tü pirrakat otta tü pütüjaipakat oü pükatala wanesia sa'okaje:

- ◎ Wanepia eesü wene kasa anainjatkat aka tü wuinkat nasünjakat naa wayukana.
- ◎ Eesü süpüla jana tü wüikat supula anainjatuin shia süpüla asüna'a

- ◎ Tu süpüla jatkat tü wüinkat keroüshainjatü wanepia sülia eejün kasa yaruttusü saaka wüleinjatü tu ajatiakat nojotsu yarütuinjatuin
- ◎ pulojoo semanawai suka wuin, jee shipuna jee cepilla tü anajiakat wuin.
- ◎ muleka erree pumana asatia painrra tü nakat pümuin
- ◎ nutuma chi atujashikai sau.

Acordar - So'oto a'in

Sotoo Jain wanepia wanepia süküaippainjat tu wüinkat supula süsününjatuin

- ◎ ¿Kasa nainruinjakat naa wayukana süpüla anainjatuin süküaippa wuin nasün
- ◎ Kasa joo panruinjatuin sülü tü maakat ereé pia süpüla püsawatüin maayaka sukuappa tü

Eiyatia süpüla: Asü 'ia waya wuin wulesü alakajushi otta asatüshi.

4. Agua segura, apta para consumo humano

Wuin ule' esü süpüla süsün wayuu

5. Prevención y manejo de la diarrea y las enfermedades respiratorias en niñas y niños

Sukuipainjatü wanaa sūmaa ne'eijain, je'e wana'a sūmaa shünuli'in na'a tepichikana

Observar - Anajaa, e'rajawa

Müleeka eejatülee piaa, piraajaa jamüin nakuipa Na'a wayuukana waanaa sūmaa, Ne'ijsan otta waanaa sūmaa shunulin na'a tepichikana Jamus chee nakuipa natümaa

Preguntar - Asakirra

- ◎ ¿Naa tepichikana suulü waneeshia mi'inchi ejjüshi wanepia?
- ◎ ¿Shünu'ishicha waneepia?
- ◎ ¿Waanaa sūmaa ne'injain, jee waanaa sūmaa sünülü'in jamüsü nakuipa?
- ◎ ¿Kasa a'injunaaka naasu'in waana sūmaa süla'atuin tiaanaamuin?
- ◎ Ounuchi naa tepichikana naamuin chii atü'ujakai sūpüle eiyaja'a wayuu
- ◎ ¿Kasa ne'iyajia'aka?
- ◎ ¿Eesüchee jülü'ujain na'in tü suerokat waanaa sūmaa ne'iyajüin naa tepichikana waana sumaa no'uninaja'nain naa tepichikana su'ulu'umuin tü pita'atkat?
- ◎ ¿Jamüsü naatujaaya sa'u waana sumaa no'uninaja'nain naa tepichikana suuluu muin tü pita'atkat.

Aconsejar - Achiawaa

Süchijee tü piru'inpakat otta tü paapaju'ipakat waana pashaajain naamaa, pa'apa'a waneesia jee müleeka kaajuyasülee shiaa sa'akajee tü pashaaja'aya'injatkat naamaa naa wayuukana.

- ◎ A'ayaataa siikiru'in waneepia na'a tepichikana wamaa sūmaa a'ayuli'in muleka a'ipruuinalee na'ayaa juya'a püchujeeraa. Mule'eka a'ipruuale kaashi puchije'era'a otta pi'ikira'a tü o'omu'inkat tü neku'inkat.
- ◎ Waanaa sūmaa tü e'ija'akat, jee waanaa sūmaa tü shünu'itkat, otta ja'ayüü jüsiiraa waneepia tü suerokat arinjushikat süükaa wuin aala'akajushi
- ◎ Jüsira'a tü wünuu naapaalaakat chií medikokai otta lo'oto'o jütümaa süku'aipa.
- ◎ Pütüjaa sūpüle'e pa'inja'in tü suerokat, otta pa'inja'injaatuin shiaa süükaa wuin ule'esü, pülo'ojoo paaja'apü sūpüle pa'injain shiaa.
- ◎ No'ojoo pürutkeruin naa tepichikana shünu'ishikana sū'utpaatü süka'alirakat tü shikiirkat, süka'alirakat tü basüjaakat, süükali'irakat tü sükarilakat, süka'rilikat otta tü tabaakukat süuliaa wo'okoloju'in shia.
- ◎ No'ojoo pürütke'eruin naa tepichikana na'upaa naa wayuu ayukana.
- ◎ Pütüjaa sūpüle püyawa'atuin naa tepichikana waanaa sūmaa cho'uja'in waanee o'unünaa eemuin chií medikokai.

Acordar - So'oto a'in

So'ootoo jain waneepia a'anaanamaatuinjaanain na'a tepichikana e'ijaashikana otta na'a shünuishikana.

- ◎ ¿Ka'asaa a'inaajatkat miinchipaa sūpülaa sa'inmajunuinjatuin tü tepichikaalirua süuliaa tü eijaakat otta tü shunuikat
- ◎ ¿Jaara'i jo'oya wo'onirai maamaa taoyaika Naamuin naa tepichikana pitaarulumu'in?

Eiyatia sūpüla: Süküapainjaatü tü suerokat waanaa sūmaa sainjumuin Aa'injunuinjat shia süükaa tü sumaakat sūma'in tü sütaakat, sukkaa wuin uleesü.

5. Prevención y manejo de la diarrea y las enfermedades respiratorias en niñas y niños

Sukuipainjatü wanaa sümaa ne'eijain, je'e wana'a sümaa shünuli'in na'a tepichikana

Signos que indican que una niña o niño debe recibir atención en el hospital:

Ouni'inu'injana na'a tepichikana waanaa pi'itaarulumüin waanaa sumaa:

- ◎ Waanaa sümaa maachuja'inyein otta waanaa sumaa maasüye'in waanee asüshi.
- ◎ Ne'etu'in süpüshua tü niikakat.
- ◎ Ko'otolo'injashi.
- ◎ Müshii naatu'nkkakai otta no'ojojishi süpüla nati'igira'in kaajürülaashi nule'erü
- ◎ Kokoloinshi wanaa sumaa nuchijirrain.
- ◎ Eemeero'ojojüsü tü naawaatsekat waanaa sümaa nusaanaluin na'in.
- ◎ Kaajaalapüshü tü saanaalakat nain
- ◎ Eemeero'ojojüsü tü no'ukalirüa, jo'oso'osü tü na'anu'uka ji'irüpüjaasü tü nu'uto'utaakat, waanaa so'osoojo'in nu'utaalu'upüna
- ◎ Kaashajüsü sakapunaa nücha
- ◎ Sutunülaa tü nikikat
- ◎ Kerrjasuu jee orrotshi sumaa kajujain nouirrua sümaa nüchee.

6. Manejo de alimentos para las niñas y los niños más pequeños

Sükuaiippa ne'eküin na'a tepichikana motsoyunukana

Observar - Anajaa, e'rajawa

Muleka sajayatai pülerua, piraka sümüin sünain jamünin nakatalia na'a wayuukana, na'anajia je'e jamünin ne'ekia, ma'aka tü nekakat na'a tepichikana.

Preguntar - Asakiraa

- ◎ ¿Jamüsü sünakia tü eekülü nekuinjatkat na'a tepechikana motsoyunükana?
- ◎ ¿Jamüsü sünajia wanewaire sukua tü eekütkalirua?
- ◎ ¿Jamüsü sainji'a otta shikia tü eekutkat?

Aconsejar - Achiawaa

Sünainje tü pirüipakat je tü ma'anaipakat sünain jee tu yootokat, papa waneesia otta eesü süpüla paapain wainma sünainje tü ashajawaakat:

- ◎ Tü eeküt saakajatka samatsü eekünakat sülüjee wanee einjatuin anain je ayatüinjat tü soutüjütkalije tü sheejukatje tü sükuwaipakalia.
- ◎ Tü eküt anajushikalirua tü eekatsüpüla ayalajüna otta sapanuin ma'aka'sain tü apünakat akalinjia nojotsü alatsün jatüin sükaliya.

- ◎ Wattajütüma tü ekütka súlia eekai 'in amünü, sulia kosolinajee wanee kasa jain, jawonrua jee wane kasa eekai ayulimaajatuin.
- ◎ Jita waneepia tü ekütkat, suluü wane süta anajiyoin uleinjatü, josoinjatü je samatülinjatü, ere isain súchikü tü wuchicheinkat, kojolojuinkaria je ekai ein.
- ◎ Pülojo pajapü süpüla alakajawa je wana sumä puttajatpa tü ekütkat.
- ◎ Pülojo súchonkat wunó, asalakat je tü saakakat ekülü süka wuin nou.
- ◎ Ana pütüma sülakajaaya tü asalakat, tü shiirrupkat kalinaje tü leechikat süpüla oütajatüin tü she'ekat ekat sunain.
- ◎ Jika tü ekütkat süpüshua watuwoushi nojo junajüin ee süpütanajüin.

Acordar - So'oto a'in

Tü painwa ainnajatkat naü na tepichikana motsoyunukana anasuinjatu tü ekutkat nekuinjatkat.

- ◎ ¿Kasaa sainjainjatkat tü wayuu alakainjatkat nekuin a tepichikana supülaa anainjatuin tü nekuinkat?
- ◎ ¿Kasa nainjainjatka naa waneirrua apushikana suluu tü makat supülaa anainjatuin sunajia tü nekuinkat anti'nakat namuin na tepichikana?

Eiyatia süpüla: Tü wayuu alakajatkat nekuin naa tepichikana uleinjatü tü sajapukat sukua wuin jee wuijatü jemetsü tü sulakajakat. Napushua naa wayukana olojuinjana najapu supüle nekuin.

6. Manejo de alimentos para las niñas y los niños más pequeños

Sükuaiippa ne'eküin na'a tepichikana motsoyunnukana

7. Casa y entorno limpios y libre de riesgos

Uleinja'atü Sü'utpüna tü minchikat otta nojolu'injatün ka'asa eekai seewain atümaa wayuu

Observar - Anajaa, e'rajawa

Punalaa uleesuche tü minchikat ot'ta súutpuna jamüsü sukuaiippa tü basûrrakalirrua otta tü sutakalirrua wanee kasaa

Preguntar - Asakiraa

- ◎ ¿Jamusuu nakuaippa na'a wayukana súluu nepia unainnawarrejuin tü nepiakat?
- ◎ ¿Jalashi ounapajüin na'a wayukana?
- ◎ ¿Jamüsü sukuaiipa tü wasurrakat natümaa?

Aconsejar - Achiawa

Suchikejee tü pirruipakat otta papüipakat paapa wanesia tü puchiajayainjatkot na'a wayukana.

- ◎ Ulee putumaa tü pipiapakat súlia mojui sulia wasurra, nojotsü ejijatuin wuin jamatuin süppa otta shcha murrülü.
- ◎ Nojoo püshituin otta pünapajuin sutpaa pipiyaa painja
- ◎ Jot'tusü süpüla wat'talu súlia süpüna wuin eere jososhii.

- ◎ Pütüja supüle pukataluin: sumuiwa pütüma tü plastikokat tü latakat, tü karraloutakalirrua, tü sütakat ekuluu, eesu süpula shikuin mûrrulü jee supalapajain sulü pünalü, tuirrua supüshua esü süpüla sainjunuin kasa sukairrua mulekaa nojorulee nojoo pojotuin shirrokumuin schii jee luwopou.
- ◎ Kerrousha putu'uma tü sütakat wasurra sumainrru pajuin shiaa.

Acordar - So'oto a'in

So'oto a'in wanepia uleinjatuin sütpunaa tü jipiakat

- ◎ ¿Kasaa nainrrajatka na'awanee kepiashikana süpülaajamüinjatün süküaippa tü wasurrakailrua?
- ◎ ¿Kasaa sukuipainjatka natümaa naa waneirua wayukana
- ◎ Kepiashikana súlu tü makat eree piaa?

Makatka sotiüinjat Jain: Kerrousha putumaa tu sütakat wasuraa wanepia otta pojoitaa súlu ottusü pajapaan súlia shikajuin murülü.

7. Casa y entorno limpios y libre de riesgos

Uleinja'atü Sü'utpüna tü minchikat otta nojolu'injatün ka'asa eekai seewain atümaa wayuu

BASURAS

8. Cuidados a mujeres gestantes y lactantes

Aimaa jünuin jaana na'a jieyuka'ana ipo'onüka'ana otta na'a achüjshikana

Observar - Anajaa, e'rajawa

Nünajüntü aü nakuappa na'a jieyukana iiponükana otta na'a achüjetshikana otta na'a waneirua süpüşikanürüa.

Preguntar - Asakiraa

- ◎ ¿Kasa painmajaka aka tü jiyetkat iipotkat otta tü achüjetsükat?
- ◎ ¿Piraajüin tü kasa ekat sünain tü jieyukat iiponükat?
- ◎ ¿Tü jiyetkat iipokat analitsü wanepia ?
- ◎ ¿Tü jiyetkat eree pia esü wayuu emejut?
- ◎ ¿Tu jiyetkat muleka jemeyürülein analitsüin?

Aconsejar - Achiawaa

Sümainje tü pünajaakat otta tü piyawatüippakat aü sünainje tu yotokat püneka wanesia sa'akaje tü'irua pütüjinjatü tü eekat sunain wane iipolü:

- ◎ Na'a jieyukana iipoonükana kanainjana tü wakünakat süpüla jatkat ayülli sünain nachiraa sulia eeejüin ayülli sünain.
- ◎ Pünuintuanjatü erajerüin süpüla anainjanain na'a tepichikana joyüykana.

◎ Na'a iiponükana otta na'a achujetshikana eküijanaekülü ukülü anasü.

◎ Na jieyukana ipootnuukana otta na atujeetshiikana cho>ujaasü ko>oomüinjatüin tü neküinkat süka cho>ujaain shia namüin, eeinjatü sa>aka nekün tü hierro, ácido fólico sümakalü alijuna. Otta jo>o shia cha>aalainjatü nekün sünain wane eküshi otta cha>aalajnjatüin tü a>lakajaanakat nayaalu>u.

◎ Cho>ujaasü kayataawain tü nachooinkalü. Pülatira piama juya süpüla ipoolüinjatüin pia puchukau>a süpüla saapaain sütchin pi>iruku suchuku>a.

Acordar - So'oto a'in

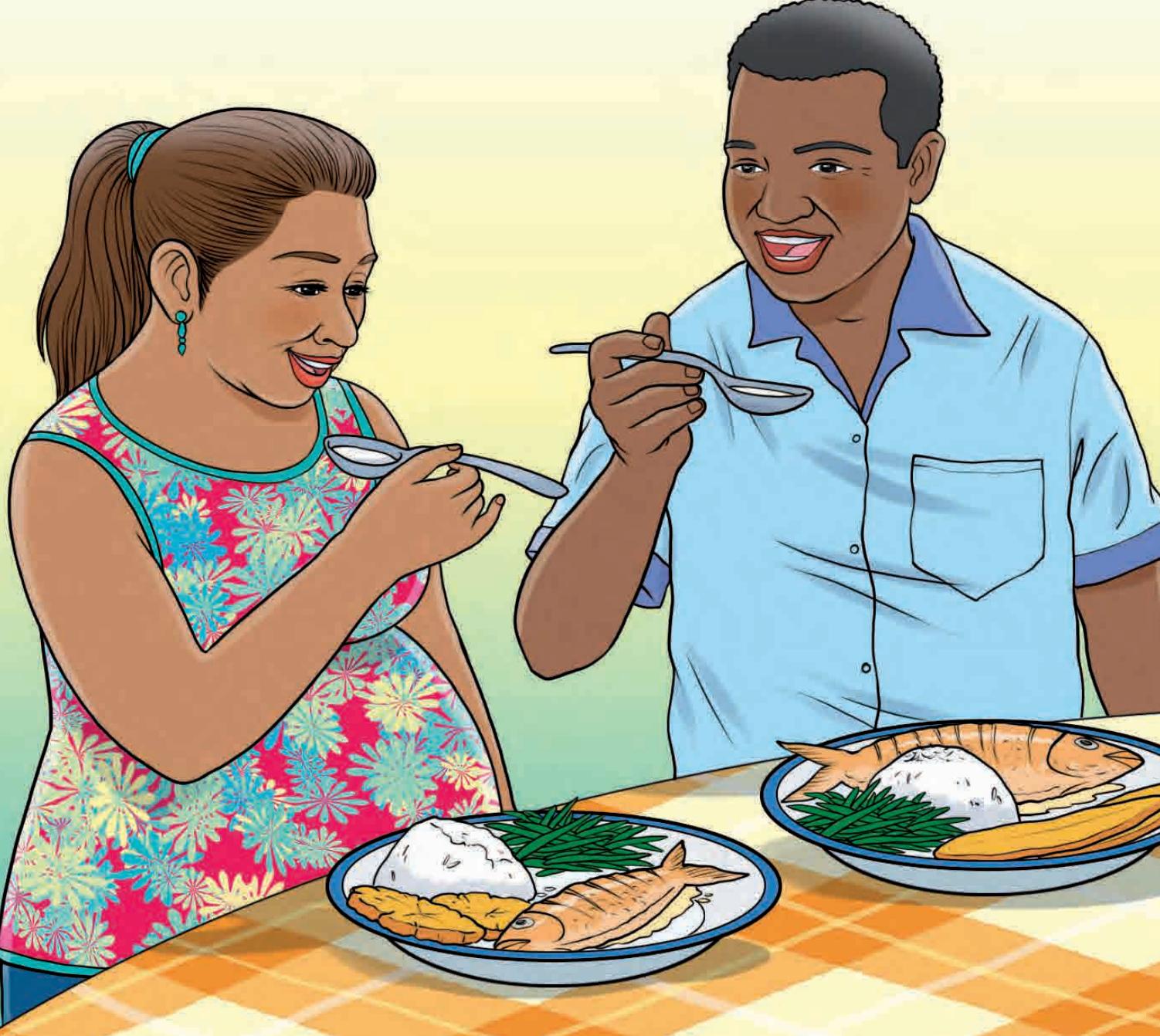
Oünajatü shichirua tü mükät sümüin süpüla anainjátuin shia wanepia otta echı süchonkat

- ◎ ¿kasa nairüjaintkat na'a apüshükana süpüla naakalinjana tü iipotkat otta na'a achüje eschikana?
- ◎ Kasa nainrüinjatkat na'a apüshükana süpüla neinkajatüntü keirekat nain
- ◎ Na'a jieyukana iiponükana otta na'a achüjeshikana nojolishi ajaitüinjana wuin nojolishi ajaitüinjana wuin nojoishi asüküinjana.

Eiyatia süpüla: Wane kasa sotojotkat nain chi awayusekai süma tü nüwayusekat nirajeruinjatü medicokana pitärülumuin nayatain naa tolooyukana supüshua.

8. Cuidados a mujeres gestantes y lactantes

Aimaa jünuin jaana na'a jieyuka'ana ipo'onüka'ana otta na'a achüjshikana

Signos de alarma durante el embarazo

Tü eekat sümain tü wayuukat wana süma iipolüin

- ◎ Aisü main shikii otta keirrasü shicherü
- ◎ Moüpaset süma chüwatüin lüsa soülüü
- ◎ Keichijasüin süma sheetüin wanepia
- ◎ Makutülasai chi shichonkai sülerü
- ◎ Ashüshüsüsü süi sajapü otta süpünaa
- ◎ Eesü muleka a'amürrale wuin je'e iisha sumüin
- ◎ Soü piama semana komüinsu sa'awain maaka pia kilo

9. Vacunación

Wu'utiaa nanainjatkat naa tepichikana

Observar - Anajaa, e'rajawa

Punalaa tü karalouttakat jumajatkat tü no'uti'an naa tepichikana Wanaa sumaa shitanuin tü wutia'akat, jamushi naa wayuukana ejanakat wanaa sumaa.

Preguntar - Asakaa

- ◎ ¿Kasa anaka apülaa tü karaloutta sumajatkat nouti'an?
- ◎ Kottüsü süpushüwa tü wutiakat ana'in naa tepichikana?
- ◎ ¿Wanaa sumaa tü alatakat eesii eitanuin makünnaa nana'in?

Aconsejar - Achiawaa

Súchikeje tü piruipakat otta tü na'muipakat naa wayuukana müin papa'a wanesia sakjee tü pasajayanjatkat namaa.

- ◎ Painnajaa wanepia tü karalouttakat sümajatkat namakünasee naa tepichikana
- ◎ Einjatü namanaa süpushüwa tü makünakat naa tepichikana.

Acordar - So'oto a'in

So'oto 'in wanepia ko'ottuinjatuin tü makünakat nana'in naa tepichikana

- ◎ ¿Jamuinjatü natuma naa wayuukana mioyüushikana süpula wanepianjatuin nana'in naa tepichikana tü makünakat?
- ◎ ¿Jamata'lainjat sükuipa süpula muinjatuinyaana ana'in natümaa naawanee wayuukana?

Sukuaipainjatkat makünakat

Nüyasee	Aimajuna süli	shipit
Jouchoon	Tuberculosis B.C.G Hepatitis B	Wanesia Jouchoon
Piama'a kashi	Polio (Oral - IM) PENTAVALENTE: Hepatitis B, Haemophilus Influenzae Tipo b y Difteria - Tosferina - Tétano (DPT)	Palajanajatka Palajanajatka
	Rotavirus	Palajanajatka
	Neumococo	Palajanajatka
	Polio (Oral - IM) PENTAVALENTE: Hepatitis B, Haemophilus Influenzae Tipo b y Difteria - Tétano (DPT)	Suchikejee Suchikejee
	Rotavirus Neumococo	Suchikejee Suchikejee
Pienchi kashi	Polio (Oral - IM) PENTAVALENTE: Hepatitis B, Haemophilus Influenzae Tipo b y Difteria - Tosferina - Tétano (DPT)	Chiuajatkat Chiuajatkat
	Influenza	Palajanajatka
	Neumococo	Suchikejee
Aipirrua Kashi	Polio (Oral - IM) PENTAVALENTE: Hepatitis B, Haemophilus Influenzae Tipo b y Difteria - Tosferina - Tétano (DPT)	Chiuajatkat Chiuajatkat
	Influenza	Suchikejee
	Sarampión, Rubeola, Paperas (SRP) Fiebre Amarilla	Palajanajatka Palajanajatka
Poolo piama'a kashi	Neumococo	Somünin
	Influenza	Juyawaijatu
	Hepatitis A	Wanesia
	Difteria - Tosferina Tétano (DPT)	Palajatkat Somünin
	Polio (Oral - IM)	Palajatkat Somünin
Poolo mekisat	Polio (Oral - IM)	Suchikejee Somünin
	Difteria - Tosferina Tétano (DPT)	Suchikejee Somünin
	Sarampión, Rubeola, Paperas (SRP)	Somuin
Jarrai juyaa		

9. Vacunación

Wu'utiaa nanainjatkat naa tepichikana

Suplementación con micronutrientes

Saakainjatkat ne'ekuin na'a tepichikana süpülaa aana'injana'in

Tomar una diaria
Miralaa wanesia süpüla kaikat

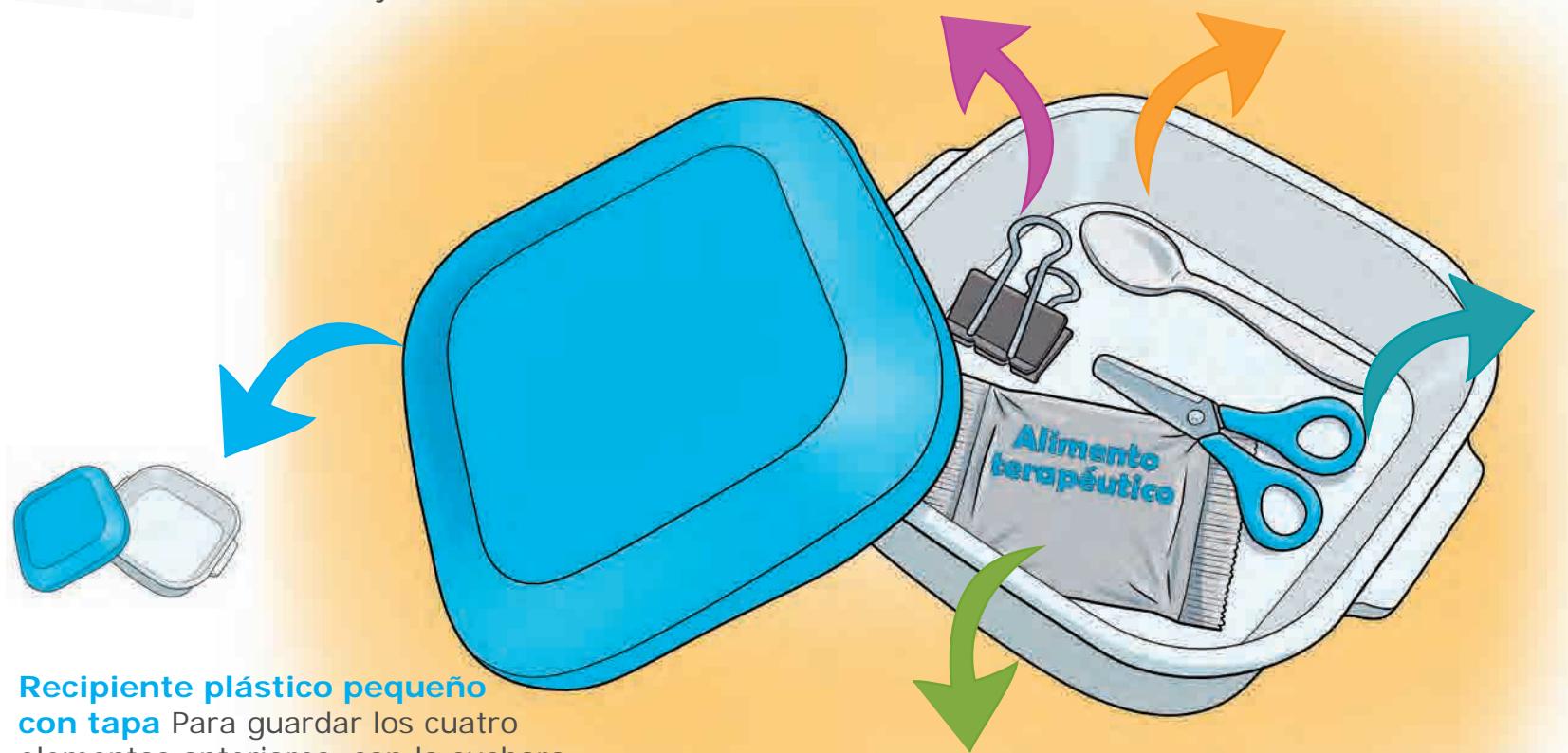
Alimento terapéutico

Eeküülü ánaínjatkat at'umaa na'a tepichikana

Gancho Despues de suministrar una porción de alimento terapéutico, el contenido sobrante se desplaza hacia abajo y a la punta abierta del sobre se le hacen pequeños dobleces y se asegura con el gancho.

Suchecherria Súchikeje sainjünuin tu eküülü anakat atüma naa tepichikana tü apütakat ashokotnüjatü otta eitanajatü wane kancho sünain.

Recipiente plástico pequeño con tapa Para guardar los cuatro elementos anteriores, con la cuchara lavada. Se debe tapar bien y guardar un sitio alto de la casa, para evitar el contacto con insectos y/o roedores.

Wane pastachan motoyui otta niroüse süpüla Anaji'a tú pienschiskat kasa oloojonajatü tú kúcharrakat anainjatüin sünajija súlia sütnüin tú janulekat sünain.

Sobre de alimento terapéutico
El alimento terapéutico viene en un sobre sellado de papel aluminio.
Tü eeküülü anainjatkat atüma naa
Tepichikana süttalesia súka karalouta liminia.

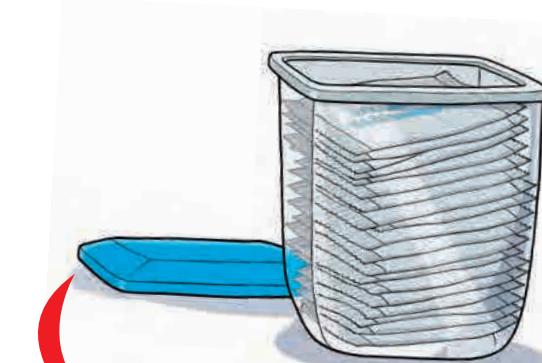
Cucharita Se utiliza para verter parte del contenido del sobre del alimento terapéutico y luego darlo al niño o niña. Despues de usada debe lavarse con agua y jabón.

Kucharrachankai Ekitnajana naa tepichikana súka wane kúcharra tü eekükat anainjakat atüma naya.

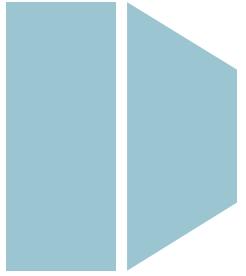
Tijeras Para abrir el sobre del alimento terapéutico. La abertura debe realizarse en una esquina o punta del empaque.

Paloüsa Süpüla sújütatna jatüin tú eekükat oyotonajatü sotnain tú sútakat.

Recipiente plástico grande con tapa Para guardar los sobres de alimento terapéutico que se requieren para la recuperación nutricional del niño o niña.

Eijatü wane pasta süpüla otta shiroüsha, Süpülo sünajünajatüin ekutkat anainjatkat naa tepichikana.

Despedida - Aputawa

Süchikua, anayawatsuja sa'u wanepian jiaa wamaa, otta junouttirain nakuaipa naa tepichikana, otta naa jieyukana ippotnukana jee naa achujetshikana sülü tü mma kalükat jia.

Wataapuin sükaa tü takaralo'utakat sukali'ijnjin jia, wanaa sümaa jayaatuin naú naa wayuukana eerre ein tepichi a'urülajuin Süpülapünaa wapüta'in, eittashi wachiküwaa sünainmuin tü karaloutaka.

Nojotsü supula weiranajainjatuin kapülesü. Mayasujee nojoluin pi'inkuin supushuwaa, no'ijo pushakulajain. Tü choüjakat shiaa pütujainjachin sünainjee tü isakat püchikü painjaan wanepia tu kasa eitanakat püpülerua anaa pütümaa.

Yalayalaa pia